

snufje ironie zou een reus van de geest opleveren, meestal pochend op zijn superioriteit, soms licht relativerend. De personages uit het corpus die eigenschappen en ervaringen met de auteur gemeen hebben, passen echter niet in dit sjabloon. De jonge hoofdpersoon uit *De pupil* bijvoorbeeld is geen alter ego, maar een alternatief ego van Mulisch. Terwijl de jonge Mulisch in kommervolle omstandigheden weerbarstige literaire materie kneedde, leefde deze pupil in rijkdom en kreeg hij de kern van zijn oeuvre, een reeks personages, cadeau. Hij bezondigde zich wel aan grootspraak. Bovendien komt de kern van zijn oeuvre met dat van Mulisch overeen. Een gecompliceerde relatie dus tussen auteur en hoofdpersoon. Passend bij een schrijver die raadselachtig wil zijn. In *De ontdekking van de hemel* is het niet anders. Gangbaar is de visie dat Delius Mulisch representeert en Quist Donner. Maar Quist schuwt grootspraak niet. Zou Mulisch zijn belangstelling voor literatuur, natuurwetenschappen en politiek hebben verdeeld over Delius, astronoom, en Quist, oudheidkundige en politicus? Vormen die personages samen één mens, zoals Mulisch al in 1953 in een essay beweerde over Laurel en Hardy? Zo ja, hoe werkt dan de zelfvergroting? Als de beroemde schrijver zich in *Het beeld en de klok* superieur toont aan de man die de boekdrukkunst niet heeft uitgevonden, hoe fors is dan de zelfvergroting? En is er tussen Rudolf Herter uit *Siegfried* en Harry Mulisch, bijna kopieën, voldoende ruimte voor zelfvergroting?

Ironie is een diffuus fenomeen. Mulisch' streven was het raadsel te vergroten. Die twee factoren maken het irreal te veronderstellen dat een onderzoek naar ironische zelfvergroting bij Mulisch spijkerharde en messcherpe conclusies zal opleveren. Van Zoggel concentreert zich dan ook vooral op de reis, het verkennen, en minder op de plaats van aankomst. In *De pupil* kijkt hij vooral naar ironiesignalen. In *Het beeld en de klok* naar indicaties voor de intentie van de auteur. In *De ontdekking van de hemel* belicht hij onder andere ironie die ontstaat doordat iemand een uitspraak van vroeger herhaalt, in gewijzigde omstandigheden, wat afstand veroorzaakt. In *Siegfried* probeert hij enige distantie te vinden tussen Herter en Mulisch, naast alle overeenkomsten. De verkenningen leveren veel aansprekende gegevens op en bieden de schrijver bovendien de kans de eerder gepresenteerde theorie te verfijnen

Die inspirerende verkenningen bieden veel aanknopingspunten voor vervolgonderzoek, met een belangrijke rol voor lezers. Dat is niet de enige verdienste van Marc van Zoggel. Hij verplicht de lezer ook aan zich door zijn gedegen behandeling van de ironie en zijn nauwkeurige beschrijvingen van het oeuvre en het Mulisch-onderzoek. Bovendien heeft hij zijn exposé gekruid met wetenswaardigheden, waarvan sommige ook doorgewinterde Mulisch-adepten kunnen verrassen. Een rijk boek.

Jos Buurlage

Een hoogstaande publieke man?

Alex Rutten, *De publieke man. Dr. P.H. Ritter Jr. als cultuurbemiddelaar in het interbellum*. Groningen: Uitgeverij Verloren, 2018. 281 pp. ISBN: 9789087047306. €29,-.

Wie kende hem niet in het interbellum? Dr. P.H. Ritter jr. (1882-1962) was een van die mannen met een onuitputtelijke activiteitendrang op het grensgebied van literatuur, journalistiek en publiciteit. Tegenwoordig

wou je zo iemand een Bekende Nederlander noemen, omdat hij overal in de publiciteit opdook om zijn immer parate en pittig geformuleerde mening over van alles en nog wat te ventileren. Niets was Ritter te gek.

Hij schreef niet alleen vrijwel dagelijks over boeken en schrijvers, hij gaf er ook duizenden lezingen over aan de volksuniversiteiten en bij bijeenkomsten van 't Nut of andere lezingenclubs, maar vooral ook via de AVRO-radio.

Menno ter Braak, die – als hij al over Ritter wenste te spreken – weinig naliet om aan diens populaire (en in zijn ogen dus licht triviale) productie te herinneren, schreef in 1937 in zijn krant *Het Vaderland* dat hij 'alleen kon voorstellen, dat hij [Ritter] 's morgens, voor het opstaan in bed het boek van de week leest, tijdens het ontbijt reeds critiqueert, aan de koffie zijn democratische speech concipieert en in het bad zijn romans dicteert'. En dan schreef Ritter ook nog romans en novellen plus artikelen en essays over uiteenlopende zaken zoals politiek, persvrijheid, bioscoopfilms, welsprekendheid, het roken van goede sigaren, het genot van reizen en het belang van de huwelijksmoraal. Plus nog duizend andere kwesties. En dat alles terwijl hij ook nog lange tijd hoofdredacteur was (van het *Utrechtsch Dagblad*) en redacteur van vele literaire en politieke bladen. Waar de man de energie en inspiratie vandaan haalde om ook nog met tientallen schrijvers en critici een intensieve correspondentie op te zetten die in duizenden (vrijwel alle bewaard gebleven) brieven resulteerde, is een raadsel.

Maar los van die vraag: hoe krijgt een biograaf van Ritter greep op dit immense oeuvre? Gesteld dat je dit alles kan nalezen, is er nog een touw aan vast te knopen en kan die veelheid aan activiteit ergens in algemene patronen gepast worden? Dat was het manco van de eerdere biografische pogingen van Jan J. van Herpen, waarin de grondigheid van onderzoek helaas niet opwoog tegen de encyclopedische, weinig analytische aard van de teksten.

Maar Alex Rutten bewijst dat met een meer wetenschappelijke benadering voortreffelijke resultaten kunnen worden geboekt. In juni promoveerde hij bij de Open Universiteit op een redelijk gecompromeerd gebleven biografische studie van Ritter jr. En dat komt niet alleen doordat Rutten zich

heeft beperkt tot het interbellum, ongetwijfeld de meest interessante periode uit Ritters leven. Het komt bovenal door de concentratie op vier hoofdactiviteiten: literatuurcriticus in het *Utrechtsch Dagblad*, docent aan de volksuniversiteiten, boekbespreker voor de radio en filmleider. En het komt door de methodische positionering in de 'middlebrow studies', de literair-historische benadering die literatuur niet vanuit een vastgestelde canon van 'hoog' en 'laag' bekijkt, maar vanuit het functioneren van literatuur in brede cultuurhistorische context. Die benadering maakt sinds de jaren negentig echt school en het opent de ogen voor onontgonnen dimensies in de literatuurgeschiedenis. Zoals het feit dat journalistiek, een volksuniversiteit of de film ook relevante velden voor literatuur en cultuur waren en zijn.

Ruttens studie werpt bijzonder licht op de toch wel bijzondere figuur Ritter jr., die na de oorlog snel aan betekenis verloor en na zijn dood snel vergeten zou worden. Misschien is er zelfs sprake van eerherstel want Ritter heeft tijdens zijn leven veel strijd moeten leveren om erkenning van zijn kwaliteiten te krijgen. Wie de studie van Rutten leest kan niet om Ritters grote kwaliteiten heen, maar hij loopt heen om de vraag of dat een eerherstel betekent. Door de zeer uitvoerige schetsen van Ritters werk en activiteit laat Rutten als het ware zien dat we hier te maken hebben met een universele en schier onfeilbare allesweter, die met een ongehoord productieve werkkraft probeerde de literaire, journalistieke en wetenschappelijke wereld te imponeren vanuit de nieuwste media van zijn tijd. Daar resulteert een tamelijk positief beeld uit, dat haaks staat op de kritiek die Ritter tijdens zijn leven heeft gekregen.

Nu kunnen die reacties (Bourdieu's smaak- en veldentheorie indachtig) het gevolg zijn van de defensieve reacties van een gevestigd veld op nieuwkomers die er andere opvattingen en populaire podia op nahouden. Ook kan sprake zijn geweest van jaloezie op en afgunst over Ritters talenten en succes bij een breed publiek. Maar het zou ook denkbaar zijn dat die kritiek wortelt in

Ritters schaduwzijden. En die zijn er vele, ook al besteedt Rutten daaraan slechts zijdelings of soms zelfs geen aandacht. Het bekendste voorbeeld was de beschuldiging van corruptie en geldwolverij die hardnekkig rondom Ritter is blijven hangen en die ook de studie van Rutten niet echt wegneemt.

Maar er is meer. Ritter stelde zich op als een man met een goede smaak en een hoog ethisch besef, die strijd voerde tegen de verloederen van de populaire cultuur en journalistiek. Maar zijn gedragingen wijzen soms op het tegendeel, zoals zijn omstrede opvattingen over diefstal als legitieme journalistieke methode voor het verkrijgen van nieuwswaardig materiaal. Uiterst omstreden was tevens het voeren van een meedogenloos eenzijdige perscampagne tegen het kanaal-tractaat met België in 1927 en het in zijn krant publiceren van vervalste diplomatieke documenten twee jaar later. Het was een kwestie waarbij de man die zich veel en vaak als ethisch hoogstaand positioneerde er maar niet toe kon komen om er ooit ruiterlijk schuld voor te bekennen.

Ethisch hoogstaand waren bepaald ook niet Ritters verslonzing van het duurbetaal-

de hoofdredacteurschap in Utrecht door vele lucratieve nevenactiviteiten. En zijn pogingen om door middel van vriendjespolitiek hoogleraar in Leiden of Amsterdam te worden, en zijn vriendendiensten voor het verkrijgen van toegang tot de radiomicrofoon. Zoals het zogenaamde interview dat Ritter in oktober 1933 voor de AVRO-radio afnam aan zijn vriend, collega-journalist en middlebrow-icoon Doe Hans, dat resulteerde in een uitbundige lofrede op de journalistiek en op de voortreffelijkheid van zowel de interviewer als de geïnterviewde.

Het waren alle zaken die ook in Ritters tijd niet als erg ethisch hoogstaand werden gezien, hetgeen mede het toenemend isolement van Ritter in literaire en journalistieke kring kan verklaren. Helaas treedt Rutten niet met een interpretatie in dit mijnenveld, terwijl hij daar toch wel ruim het gezag voor heeft opgebouwd. Maar dat is slecht een kanttekening bij een verder voortreffelijk uitgevoerd onderzoek dat de middlebrow studies in Nederland een belangrijke impuls kan en zal geven.

Huub Wijffes